

Prognózy Jana Švejnara

Počítala jsem to: na Princetonské univerzitě vystudovali dva prezidenti USA, 23 nositelů Nobelovy ceny, tři viceprezidenti, tři astronauti, první dáma USA Michelle Obamová... Těch slavných jmen (fyziků, ekonomů, matematiků, diplomatů, guvernérů, ministrů, spisovatelů...), kteří se prosadili ve světovém měřítku, uvádí Wikipedie osmdesát devět. Mezi nimi jediný Čech – ekonom a pedagog, kandidát na českého prezidenta v roce 2008, prof. Jan Švejnara.

Paní Jiřina Rybáčková vzpomínala v našem časopisu, jak se v době, kdy pracovala na Princetonské univerzitě, stali přáteli, jak při společných večerech zpívali a student Jan Švejnara je doprovázel na kytaru. Na tu kytaru jsem se chtěla zeptat.

Mnozí naši emigranti popisovali, že si brali s sebou do emigrace jako jednu z nejdůležitějších věcí svůj hudební nástroj. Také jste si vzal kytaru z Čech?

Když jsme se sestrou v roce 1970 odjížděli, což byl odchod do exilu, musel být zorganizovaný velmi narychlo a nenápadně, jel jsem z Prahy jenom s kufrem, s lyžemi a s kytarou. A s tím kufrem, lyžemi a kytarou jsem pak stále ještě jako sedmnáctiletý přijel i do Ameriky.

Prý jste uměl neuvěřitelně množství českých písniček.

Oba moji rodiče byli hudebně nadaní. Zvláště pak otec, který hrál na kytaru a od mládí nás učil písničky. Já jsem také chodil asi čtyři roky do hudební školy na klasickou kytaru, a od té doby, kdykoli byl nějaký večírek nebo se lidé sešli a měli chuť zpívat, hráli jsme a zpívali. Jako tehdy u Rybáčků.

Paní Rybáčkovou a jejího manžela jsem poznal v Americe během svého studia na Princetonu, a ještě s dalším studentem, Michalem Krausem, starším bratrem Jana Krause, který má v televizi tu známou show, jsme se dohromady hodně scházeli. Taky výborně vařila, takže nás zvala na českou kuchyni, která nám velmi chyběla. Hned po sametové revoluci jsme pak společně ještě s panem profe-

sorem Kohnem, matematikem z Princetonu, založili nadaci, jejímž prostřednictvím jsme posílali do Československa vědecké publikace a jiné knihy, které zde nebyly k dostání, a pomáhali univerzitním knihovnám.

Odcházel jste se sestrou za rodiči do Ženevy. Jak jste se dostal na Princetonskou univerzitu?

V Ženevě působili tři američtí profesoři v rámci OSN a ti poslali doporučující dopisy na svoje univerzity. A jedna z nich byla renomovaná Cornellova univerzita. Tam jsem úspěšně absolvoval bakalářské studium, měl jsem poměrně velmi dobrý prospěch, a to bylo vlastně předurčení, že jsem pak mohl jít na magisterské a doktorské studium na jednu z těch úplně špičkových univerzit. Já jsem měl

zájem o ekonomii práce, otázky typu zaměstnanosti a nezaměstnanosti, a tak jsem si vybral Princeton, kde byla jedna z nejlepších kateder zaměřených na ekonomii práce, vedená prof. Orleym Ashenfelterem (nedávným laureátem čestného doktorátu na Univerzitě Karlově). Stačil jsem též ještě studovat u prof. Sira Arthura Lewise, než šel do penze, což byl první černoch (Brit z Jamajky), který obdržel jednu z prvních Nobelových cen za ekonomii.

Pokud vím, u Lewise jste studoval příčiny chudoby rozvojových zemí. Proč zrovna ekonomiku zemí třetího světa?

Setkal jsem se v šestnácti letech s africkou realitou, když jsem pobýval s rodiči v Nigérii. Propojil jsem právě ekonomii práce a strategii rozvoje zemí třetího světa. Později jsem měl možnost pracovat v těchto zemích, jednak jsem tam dělal ekonomický výzkum, ale také poradenskou činnost, často s institucemi jako

Světová banka, takže např. v Africe jsem působil v Nigérii, Ghaně, Senegal, Tanzanii, teď nedávno jsem byl několikrát v Jižní Africe v rámci akademické činnosti, též v severní Africe – Maroko, Tunis, v Asii – Nepál, Srí Lanka, Vietnam, Čína. Samozřejmě jsem měl velký zájem o to, co se dělo v rámci sovětského bloku a bývalé Jugoslávie, takže jsem hodně studoval i otázky týkající se tohoto typu ekonomik, a proto jsem měl potom základ k tomu, že jsem mohl vypracovat studii přeměny naší ekonomiky z centrálně plánované na tržní ekonomiku.

Vy jste věřil, že i tyto znalosti budete moct jednou zúročit?

Já jsem šel do exilu, a ne do emigrace. Věřil jsem, že to nebude nadlouho, ale člověk samozřejmě nevěděl, na jak dlouho. V tom smyslu jsem si říkal, že jestli se mně poštěstí vystudovat a stát se profesorem na nejlepších univerzitách, a ono se to podařilo, budu znát věci, které by mohly být někdy

prospěšné pro Československo, po-
tažmo Českou republiku. A ten dlouhodobý životní sen se mi splnil, že opravdu nastala doba, kdy jsem byl v plné síle a měl jsem už mnoho znalostí a zkušeností, které jsem mohl využít právě za tímto účelem.

Do jaké míry jste je uplatnil při transformaci naší ekonomiky?

Studie, kterou jsem sepsal na konci roku 1989, se dostala k tehdy významným hospodářským činitelům a vím, že ovlivnila jejich myšlení, což mělo velký význam. Spolu s kolegou Josefem Zielencem jsme v roce 1991 též založili americký typ vzdělávání v oblasti ekonomie na magisterské a doktorandské úrovni: CERGE – Centrum pro ekonomický výzkum a postgraduální výuku Univerzity Karlovy. Od roku 1992 jsem byl zakládajícím ředitelem Národohospodářského ústavu AV (říkáme tomu anglicky Economics Institute – EI) a od roku 1994 pak osm let poradcem prezidenta Václava Havla. Takže

2008, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně během prezidentské kampaně

2016, oslavy 25. výročí založení CERGE-EI, Jan Švejnar vyhlašuje vítěze ocenění pro absolventa s nejzajímavějším společenským dopadem, tzv. Alumni Awards

Jsem měl příležitost účinně se zasadit o to, aby koncepce transformace tady byla co nejlepší a také abychom vychovali novou generaci ekonomů, kteří už budou stejně vzdělaní jako studenti na špičkových amerických univerzitách. CERGE-EI, jak nazýváme společné pracoviště CERGE a EI, už absolvovalo přes 500 studentů z celého postkomunistického bloku, kteří jsou uznávaní ekonomové v celosvětovém měřítku a dostávají se na vysoké pozice, ať už na univerzitách, nebo ve vládách svých zemí. Například ministryně práce a sociálních věcí na Slovensku, Martina Lubyová, je naše absolventka, Miroslav Singer, který byl guvernérem České národní banky, byl dříve na CERGE-EI odborným asistentem, zkrátka máme lidi, kteří jsou různě rozeseti po světě, ať už pracují v regionu, nebo v mezinárodních institucích, jako

je OSN, OECD, Světová banka nebo Mezinárodní světový fond.

Je velký rozdíl ve vzdělávání v Americe a u nás?

Máme v Česku samozřejmě dlouhodobou tradici, jednu z nejstarších univerzit na světě, důležité ale je, aby se naše univerzity staly více dynamické a snažily se v celé své šířce konkurovat nejlepším světovým univerzitám. Do určité míry se to děje, v některých oborech máme výborné pedagogy, stejně tak výzkumné pracovníky a týmy, ale mělo by to být více systematické. Co Ameriku žene dopředu, je to, že má mnoho vynikajících univerzit, a z toho plynou četné invence a inovace. To, že přitahuje z celého světa nejlepší studenty, pedagogy a výzkumníky, z nichž někteří zde na nějakou dobu zůstanou, vytváří v Americe tu špičkovou

kvalitu. A myslím si, že tuto kvalitu bychom měli zavést do větší míry i u nás. Jsme-li např. ve sportu schopni vychovat nejlepší sportovce, není důvod, abychom toho nedosáhli plošně ve vzdělání a výzkumu. Máme schopné lidi, cílevědomě umíme talent rozpoznat a dobře ho pak vypěstovat. Naše budoucnost závisí na kvalitě našeho lidského kapitálu a jeho ocenění.

Pozitivně jste se vyjadřoval před dvěma lety o působení Andreje Babiše v pozici ministra financí a o hnutí ANO. Platí to stále?

Nehodnotil jsem jeho osobní stránky nebo fakt, že se musí vyřešit právní spor ohledně Čapího hnízda. To беру jako něco, co je dané; díval jsem se na ekonomické výsledky, které jsou pozitivní v tom, že se Sobotkově vláde a Babišovi jako ministru financí

podářilo zvrátit ekonomickou recesi, v níž jsme byli, v ekonomický růst. Za poslední tři roky naše ekonomika v poměru k HDP roste přes 4 % každý rok, začínají se zvyšovat mzdy, očekávání mezi lidmi je optimističtější, než bylo dřív, některé státní podniky jsou více efektivní, takže je tady celá řada pozitivních věcí.

Vy tedy považujete stávající ekonomický růst za zásluhu současné vlády? Podle názoru mnoha lidí sklízí ostruhy za to, že zrovna přišla do období, kdy pominula světová krize.

Není tomu tak. V roce 2012, 2013, v době předchozí vlády, jsme byli jediná země v regionu, která utrpěla ekonomický pokles. Nemělo ho ani Německo, ani Rakousko, ani Polsko, ani Slovensko. Čili náš ekonomický pokles tehdy nenastal v důsledku nějakého vnějšího šoku, který postihl všechny ekonomiky v regionu. Dálo se to jenom u nás, a ne v sousedních zemích. Z této a dalších analýz se dá dost bezpečně usoudit, že ekonomický pokles byl tehdy způsoben vládní hospodářskou a sociální politikou, a teprve potom jsme začali růst, což bylo už za vlády premiéra Sobotky a ministra financí Babiše.

Oni rozjeli politiku „méně utažených opasků“, více expanzivní. Těž zklidnili nervozitu v povědomí lidí i podnikatelů, protože předchozí vláda bohužel vytvářela nejistotu, například jestli budou dvě nebo jedna nebo tři kategorie DPH, jestli bude 2. pilíř penzijní reformy a budou se do něho moct přihlásit všichni, nebo jenom mladší lidé aj. Tím vznikalo hodně roztěkané prostředí, které Sobotkova vláda zklidnila, a podařilo se jí nastavit hospodářskou politiku tak, že nastala konjunktura, která dosud trvá.

Na zvyšování platů, dávek atd. lze pohlížet také jako na populistické kroky. Jestliže je konjunktura, neměli bychom si spíš „utáhnout opasky“ a snažit se umožňovat státní dluh? Žijeme na úkor budoucnosti.

Samozřejmě ten princip je takový, jak správně říkáte, že v období, kdy se nám daří dobře a je prosperita, by se měla část výtěžku dát do rezerv, přebytečný rozpočet šetřit a v budoucí situaci, kdy kvůli vnějším vlivům nastane hospodářský pokles, mít tuto

rezervu a použít ji ke zmírnění krize. Tomu se říká, že vláda by měla mít proticyklickou hospodářskou politiku, aby ve chvíli, kdy rodiny v obavách méně nakupují a podniky neinvestují, vláda může tento nedostatek doplnit svými investicemi, a v období, kdy je silná spotřeba a podniky investují, tak jako to vidíme nyní, vláda může dát část daňových příjmů do rezerv. To je pravda a do určité míry se to děje.

Na druhé straně si musíme položit také perspektivní otázku, jak a kdy

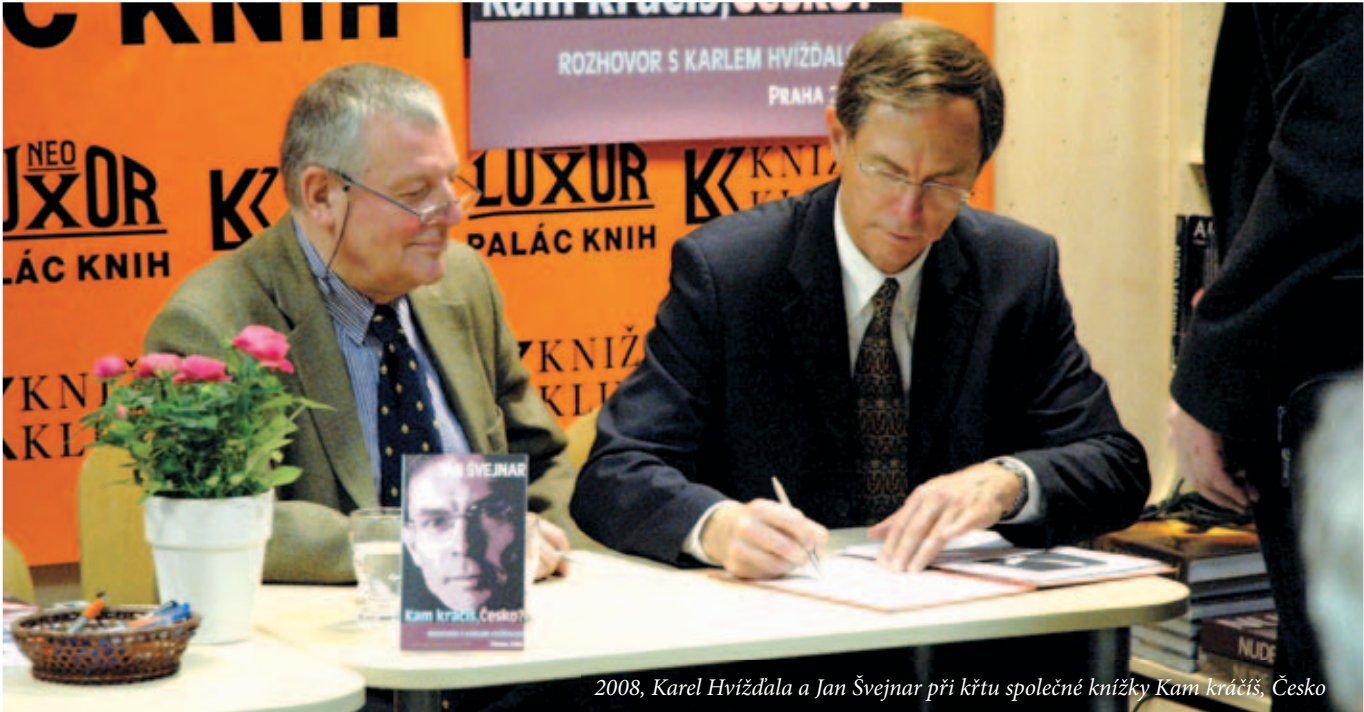

2015, udělení ceny IZA, Bonn Německo

2014, prof. Orley Ashenfelter oceněn čestným doktorátem Univerzity Karlovy. Zleva Jan Švejnar, Orley Ashenfelter, Václav Hampl

2008, Karel Hvíždala a Jan Švejnar při křtu společné knihy *Kam kráčíš, Česko*

optimálně by vláda měla investovat třeba do infrastruktury. A to mohou být velké investice, které mají vysokou a dlouhodobou návratnost. Jsme jedna ze zemí, která má poměrně malý dluh v poměru k HDP. Druhá věc je, že úrokové míry jsou stále ještě velmi nízké. Takže jestli si má vláda někdy půjčit a investovat do dlouhodobých projektů, tohle je zrovna to období, kdy to udělat. Země jako Řecko nebo Itálie si to nemohou dovolit, protože jsou obrovsky zadlužené, trojnásobně oproti nám, v Řecku i víc. Ale země s nízkým dluhem, jestliže mají rozumnou vládu, která dokáže identifikovat a vybrat infrastrukturní projekty s vysokou návratností, měly by je uskutečnit. Například stát Texas, který má velmi dobré veřejné finance, podobně jako naše republika, dokonce zvažuje, že by vydal stoleté dluhopisy a úplně renovoval celou infrastrukturu státu. Čili toto stojí za úvahu. Neříkám, že je dobré to přehnat, ale je mnohem lepší to udělat teď, než to dělat později, až bude úroková míra vysoká.

Poslední dobou se hodně diskutuje o možnosti zavést referendum i v takových otázkách, jako je vystoupení z EU. Také prezident Zeman se vyjádřil, že není proti. Jaký je váš názor?

Abychom měli referendum o velkých otázkách typu vystoupení z EU nebo vystoupení z NATO, nedává smysl. V tom se můj názor velmi liší od názoru prezidenta Zemana, který říká, že bychom měli tato referenda mít, i když on by hlasoval pro setrvání, ale to není relevantní. Opravdu relevantní je to, že výsledek tohoto typu referend je velmi nepředvídatelný, viz Brexit v Británii, kde většina lidí očekávala, že to neprojde. U těchto typů referend je možnost manipulace veřejného mínění, populisté a demagogové mají schopnosti ovlivnit rozhodování mnohých lidí.

Referendum na místní úrovni, kde se jedná o to, jaké se v dané vesnici nebo městě uskuteční investice, dává smysl, lidé k tomu mají blízko, mají na to fundovaný názor. Ale otázky EU mají natolik různé ramifikace, že

o nich nemá běžný člověk ani ponětí. Navíc jsme už jednou hlasovali, že chceme být v EU, a není žádný silný důvod k tomu, abychom hlasovali znovu.

Jenže nebezpečí schválení tohoto referenda stále hrozí, a kdyby lidé hlasovali jako Britové, jaká budoucnost by čekala Českou republiku?

Pro nás by to mohlo mít fatální následky. Jednak bychom byli mimo velký volný trh, možnost volného pohybu pracovních sil a lidí, pohybu služeb a zboží. Navíc si myslím, že jakmile by jedna nebo některé další země chtěly odejít, začne se rozdrobovat EU, celý ten projekt, který má obrovskou hodnotu.

My si často neuvědomujeme, jak zásadní význam pro nás má být součástí volného trhu (vyvážíme více než 80 % všeho, co vyrobíme) a mít možnost volného pohybu. To všechno bychom ztratili. Představte si, že by byla cla, že byste musela žádat o víza při každém výjezdu. Byl by to

velmi omezený život a bylo by úplně zcestné se tímto směrem vydat, zvláště když naše republika stále ještě získává z EU víc, než kolik tam dodáváme.

Ještě v roce 2016 jste nevykloučovali svoji kandidaturu v loňských prezidentských volbách. Co vám v tom zabránilo?

Já jsem to zvažoval, ale nakonec jsem se rozhodl nekandidovat. Říkal jsem si, že tam bude řada dobrých kandidátů, kteří budou schopni prezidenta efektivně vyzvat. A tak jsem z různých, včetně osobních důvodů usoudil, že loni nebyla ta správná doba pro moji kandidaturu.

A jaká doba je podle vás ta správná? Výkon prezidentské funkce je služba státu. Měli by se o ni ucházet lidé vysoce vzdělaní,

znalí jazyků, se zahraničními zkušenostmi a vizí do budoucnosti.

Rozhodně je důležité, abychom měli dobré kandidáty, ze kterých se dá vybrat. Problém je v tom, že často kvalitní potenciální kandidáti dělají něco záslužného jinde, co má velkou hodnotu, a nejdou do toho. To vidíme i všeobecně v politice. Ale souhlasím s vámi, že všichni, kteří mají předpoklady, které jste zmínila, a myslí to s naší republikou dobře, by měli zvažovat, kdy vstoupit do veřejného prostoru a jak se snažit zemi pomoci. Já neříkám, že budu kandidovat, ale každopádně situaci sleduji a stále zůstávám aktivní, co se týče sdělení svých názorů jak s činiteli ekonomickými, tak všeobecně.

Za rozhovor děkuje
Vlasta Cibulová

JAN ŠVEJNAR (*1952 Praha)

žije střídavě v New Yorku a v Praze. V USA přednáší jako profesor a ředitel Centra pro globální hospodářskou politiku na Kolumbijské univerzitě, v ČR jako hostující profesor institutu CERGE při Karlově univerzitě a vedoucí tzv. think-tank projektu IDEA při Národohospodářském ústavu AV ČR, v. v. i. V letech 1994–2002 působil jako ekonomický poradce prezidenta Václava Havla a v roce 2008 byl jedním ze dvou kandidátů na prezidenta České republiky. Je laureátem ceny Neuron za přínos světové vědě (2012) a ceny IZA v oboru ekonomie práce (2015). Napsal mnoho studií v oborech ekonomie práce, ekonomie rozvojových zemí, průmyslové ekonomie a strategie transformací.

